

UNELTE ȘI METODE DE LEGATE DE MUNCA CÎMPULUI ÎN SATELE DE PE VALEA ALMĂJULUI ȘI ÎN CÎTEVA SATE DIN CLISURA DUNĂRII

Cercetarea ne-am împărțit-o în două etape: în prima etapă am cercetat Valea Almăjului cu satele: Șopotul Nou, Prilipeț, Borlovenii Noi, Borlovenii Vechi, Pătaș, Lăpușnicul Mare, Lăpușnicel, Prigor, Bozovici, Ravenska, iar în a doua etapă am cuprins Clisura Dunării cu satele: Radimna, Pojejena, Măcești, Moldova Nouă, Moldova Veche, Sichevița, Gornea, Liubcova, Berzasca, axîndu-ne în mod deosebit pe Sichevița cu cătunele: Brestelnic, Camenița, Cîrșie, Ciacu Almăj, Crușovița, Frăsiniș, Curmătura, Liborajdea, Lucacevăt, Martinovăt, Ogașu Podului, Streneac, Valea Orevița, Valea Ravenska, Valea Sichevița, Ză-nogu și Zăsloane.

Prezentarea o vom face începînd cu prima zonă apoi cu a doua. Pentru început vom schița cadrul istorico-geografic al zonei Văii Almăjului menționînd că este mărginită la sud și nord-vest de Munții Almăj și Munții Aninei, iar la nord-est de Munții Semenici. Din punct de vedere geologic zona este bogată în tufuri vulcanice, gresii calcareoase, conglomerate de marne și strate cu cărbuni. Toate acestea peste care s-au suprapus pietrișuri cuaternare, formează terasa rîului Nera și conurile de dejecție ale afluenților săi¹.

Din punct de vedere geomorfologic întîlnim aici trei zone bine diferențiate: zona muntoasă a celor trei masive, zona de dealuri, cu pante domoale sau adînc fragmentate de cursurile torențiale ale pîraielor afluate, și zona de șes și luncă a rîului Nera și a pîraielor Rudăria, Miniș, Bănia, etc.².

Culmile mai înalte din această zonă sînt: Cîrșa Mare, Cherbelezu, Omeniscu Mare, Urzica, Curmătura Băniei, Tilva Mare și Svinecca Mare, în Munții Almăjului, Virful Semenici în Munții Semenici și Cunnă, Grohanu Mare, Leordiș, Pleșiva în Munții Aninei.

Rețeaua hidrografică este bogată fiind străbătută de rîul Nera, sau cum îi spun localnicii Nerganul și afluenții săi: Prigor, Putna, Coșava, Pătășel, Miniș, Rudăria, Bănia, Șopot, Lăpușnic, Mocerii etc.

Clima este temperat-continentală influențată de aerul submediteranean, cu ierni ușoare, primăveri timpurii și veri temperate. Această

¹ *Județul Caraș-Severin* seria Județele patriei, Edit. Sport-Turism. București, 1981, p. 14.

² Silvia Iosipescu, *Așezările din Depresiunea Almăj. Considerații etnografice*, în *StComC*, II, 1977, p. 10.

caracteristică este exemplificată și prin floră și faună, întâlnind aici castanul comestibil și vipera cu corn³.

„Țara Almăjului“ a constituit din timpuri străvechi un mediu prielnic dezvoltării activității umane. Descoperirile arheologice atestă prezența omului în această regiune încă cu 3000 ani în urmă. Astfel în raza comunei Rudăria la Piatra Mare, Cioaca Olarului, Marinovacea, s-au găsit urme ale așezărilor omenești ce datează din perioada hallstattului timpuriu. Din epoca bronzului se menționează așezare omenească pe vatra satului Girbovăt, iar din epoca fierului pe vatra satului Bănia⁴.

Săpăturile arheologice atestă prezența unor așezări omenești și din epoca daco-romană. La Dalboșeț pe partea stîngă a drumului ce duce spre Iablanița, în punctul „Dragomireana“ se găsesc urmele unei fortificații militare romane de dimensiune mică. Urme romane se mai găsesc și pe teritoriul Bozovicului și la Rudăria⁵.

În perioada de formare a poporului român și a limbii române (sec. IV—XI) Almăjul ca și întreg Banatul a trecut pe rînd în stăpînirea diferitelor popoare migratoare.

Astfel în secolul VII—X se menționează prezența slavilor, agricultori și păstori, care au conviețuit cu populația autohtonă (fiind asimilați în masa acesteia) de la care s-au păstrat unele toponime: Socolț, Svinecea, Sinivir, Serioacea, Orlovacea, etc.

Apare menționat și în cronica lui „Anonymus“ ca teritoriu cuprins în cnezatul lui Glad care-și avea centrul politic pe teritoriul actual al județului Caraș-Severin.

Sub ocupația ungarilor sînt desființate cnezatele și voievodatele, fiind înființate comitatele: Cenad, Timiș-Torontal, Caraș și Severinul din care făcea parte și districtul Caraș ca district privilegiat⁶.

În secolul XV alături de populația autohtonă se menționează prezența unei populații sîrbe venită de pe malul drept al Dunării, datorită pericolului turcesc.

Din 1552 Banatul cade sub ocupație turcească, însă Lugojul, Caransebeșul, Mehadia și Almăjul sînt cucerite abia în 1558. După pacea de la Passarovitz (1718) Banatul Timișan inclusiv Almăjul revine Austriei care colonizează această provincie cu o populație de origine germană atrasă în minerit și în administrație.

După 1739 în această zonă au fost colonizați olteni „pentru lucru la pădure“. Sub Maria Tereza (1740—1780) se pun bazele organizației militare grănicerești, fapt care a influențat dezvoltarea zonei⁷.

„În jurnalul de călătorie, al lui Iosif al II-lea din 1773 sînt menționate în Almăj 13 sate, toate românești, precum și acele „tîrsături“ care ocupau suprafețe întinse pe care pășteau turmele de capre și oi,

³ I. Lotreanu, *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1936, p. 4.

⁴ Inf. Ovidiu Bozu.

⁵ Inf. Ovidiu Bozu căruia îi mulțumim și pe această cale pentru informațiile furnizate.

⁶ A. Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*, Caransebeș, 1941, p. 83.

⁷ *Ibidem*, p. 77.

iar dintre culturi este menționată cultura porumbului și a prunului ca pom fructifer⁸.

În harta lui Grisselini întocmită în 1776 apar cele 13 sate din Țara Almăjului: Moceris, Lăpușnic, Bozovici, Pătaș de Sus, Pătaș de Jos, Borlovenii Vechi, Putna, Dalboșeț, Prigor, Bănia, Gîrbovăt, Șopotul Vechi, Stăncilova⁹.

Se menționează totodată știrea că Horea ar fi primit ajutoare din Bănia și alte sate almăjene. În secolul XIX, apar așezări mai noi: Ravenska, întemeiată în 1828, Borlovenii Noi și Șopotul Nou ce au luat ființă în 1899 prin „roire“ din satele „matcă“ Borlovenii Vechi și Șopotul Vechi¹⁰.

Factorul economic determinant în dezvoltarea și repertorierea așezărilor rurale din Țara Almăjului l-a constituit agricultura, majoritatea populației fiind ocupată în agricultură între 63% și 69% ceea ce dă un caracter dominant agrar acestei zone¹¹.

După funcțiunile avute, așezările rurale din Almăj pot fi încadrate în următoarele tipuri:

a) Sate agricole propriu-zise cu subtipurile:

— sate specializate în cultura cerealelor, pomicultură și zootehnie: Prigor, Pătaș, Rudăria, Șopotul Vechi, Prilipeț. Sînt satele din vatra depresiunii unde luncile și terasele sînt cultivate cu cereale, înălțimile fiind ocupate cu pășuni și livezi cu pomi fructiferi.

— sate specializate în zootehnie și pomicultură: Boina, Boinița, Ravenska, Cîrșa Roșie, Urcu, Răchita, Valea Răchitei, provenite din sălașe.

b) Sate agricole și de servicii: Bozoviciul în care se împletește cultura cerealelor, zootehnia și pomicultura cu funcția de servicii fiind vechi centru administrativ al Almăjului. Populația activă ocupată în industrie deține doar un procent de 20%¹².

c) Sate industriale: Poneasca, Valea Minișului, Stăncilova, unde populația activă este ocupată în exploatările forestiere și miniere de la Anina și Moldova Nouă.

d) Sate industrial-agrare: Borlovenii Noi și Putna unde în exploatarea forestieră și fabricarea lăzilor este cuprinsă 69% din populația activă.

Totuși din analiza suprafețelor agricole ale zonei s-a constatat că aceasta este redusă, astfel Bozoviciul și satele aparținătoare: teren arabil 1675 ha, Lăpușnicul Mare, arabil 934 ha, Dalboșeț 1461 ha arabil, Bănia 2002 ha arabil etc.¹³.

De aici am ajuns la concluzia că suprafața cea mai întinsă este cea a fînețelor și pășunilor, terenului arabil revenindu-i o pondere redusă (în medie 10%).

⁸ I. Lotreanu, *op. cit.*, p. 317.

⁹ L. Gaga, *Zona etnografică Almăj*, Edit. Sport-Turism, p. 28, 29.

¹⁰ vezi nota 1, p. 73.

¹¹ Registrul Agricol. Cons. Pop. Bozovici. Mulțumim și pe această cale celor care ne-au pus la dispoziție datele necesare.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

Agricultura se practică îndeosebi în lunca Nerei și a afluenților săi Bănia și Rudăria, la altitudini ce variază între 230 și 500 m.

La extremitatea zonei, acolo unde Almăjul¹⁴ se gîtuie în cele două chei — ale Nerei și ale Borlovenilor — ponderea cea mai mare este deținută de creșterea vitelor care se constituie ca determinantă ocupațională.

În comunele Prigor și Șopotul Nou, agricultura se practică pe suprafețe reduse în terasele de pe versanții Munților Aninei, Almăjului sau Semenicii, coborînd spre centrul zonei la altitudine joasă, la Dalboșet, Lăpușnic, Bozovici, Rudăria și Bănia unde balanța celor două ocupații principale: agricultura și creșterea vitelor este mult mai echilibrată.

În evul mediu planta cea mai cultivată în Almăj a fost meiul după care a urmat secera¹⁵.

Din secolul al XVII-lea se introduce porumbul, cultura acestuia înlocuind total pe cea a meiului (amintirea acestuia se mai păstrează doar în lexicul almăjean, prin termenii „mălai“ și „coleşă“¹⁶).

Prin defrișări, desteleniri sau asanări, localnicii și-au mărit suprafețele de teren. Pentru acestea au fost și sînt folosite unelte simple, iar plugul de lemn a fost folosit pînă la sfîrșitul secolului trecut¹⁷.

După arat, bulgării se sparg prin grăpare, folosindu-se pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea grape cu dinții de lemn, iar din 1850 s-au introdus grape cu scheletul de lemn și dinții din fier.

În funcție de forma terenului, arătura pentru grîul de toamnă și de primăvară s-a efectuat în două moduri: „cu răzor la mijloc“ și cu „răzor la margine“. Ca tehnică de arat la români au fost răspîndite două sisteme: unul în care aratul începe de la mijlocul terenului și altul în care aratul începe de la margine „răsturnîndu-se brazda tot pe dreapta“. Cele două tipuri se alternau anual pentru oa brazdele să se aerisească permanent. După arat, terenul grăpat era gata pregătit pentru semănatul grîului, operație efectuată odinioară numai manual, semințele păstrate într-un „ches“ atîrnat de gît aruncîndu-se în arc de cerc, la intervale constante, corelate cu numărul de pași pe care-i făcea semănătorul.

Semănatul porumbului se face în trei moduri, condiționate de locul destinat culturii, de calitățile solului și de puterea de tracțiune a animalului. Astfel semănatul porumbului se făcea „într-o brazdă“, cu „răzor la mijloc“; porumbul se mai seamănă și „șiruit“, și a treia modalitate de cultivare a porumbului este cea numită local „cu dudu“ sau „duduloni“. După arat și semănat urma prășitul, efectuat manual, cu sapa, rarița sau „plugul de săpat“, folosit mai ales la prașila a doua cînd se rărea porumbul.

Pentru recoltare se folosesc secera și coasa, furca și grebla, primele două cu partea activă confecționată numai din fier. Pentru recoltarea

¹⁴ L. Apolzan, *Carpații, tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 278.

¹⁵ *Ibidem*, p. 279.

¹⁶ Inf. Dumitru Suvet, 58 ani, Prilipeț și Maria Valușescu, 72 ani, Bănia.

¹⁷ Inf. Ghierțan Ion, 73 ani, Șopotul Nou, își amintește că bunicul său a mai arat cu plugul de lemn și în 1910. Fapt izolat, deoarece în tot Almăjul întîlnim plugul cu brăzdar de fier și cu părțile masive din lemn. Tracțiunea acestuia se realiza cu două perechi de vaci sau boi.

cerealelor s-au utilizat „secera circiură“, cu arcul de cerc (partea activă) mult mai amplu decât al celei folosite pentru tăiatul porumbului.

Secerișul începe în august datorită așezării intramontane. Spicele se leagă în snopi, se clădesc în „pituie“ după care se transportă în „șupă“ acasă sau la arie unde se treieră cu batoza.

La sfârșitul lunii septembrie începe culesul porumbului care se taie cu secera sau cu un cuțit cu vârful ușor încovoiat „cosor“.

Știuleții de „cucuruz“ curățați de „ghiji“ se transportă cu carul acasă și se depozitează în pod, direct pe podea, lăsați pe rudă perechi sau în coșuri mari de nuiele la uscat.

Un loc principal îl ocupă alături de agricultură, pomicultura, legumicultura și creșterea vitei.

Cercetarea ne-am continuat-o și în Clisura Dunării, axându-ne pe zona Sichevița, localitate situată pe malul Dunării, într-un climat sub-mediteranean¹⁸.

În privința istoricului acestei zone, cercetările arheologice au reușit să demonstreze originea străvechilor culturi, evoluția și calea pe care au parcurs-o comunitățile umane neolitice identificate pe teritoriul Banatului de sud. Prețioase dovezi materiale au fost scoase la iveală în hotarul localităților Pojejena, Moldova Veche, Sichevița, Berzasca. În zona Clisurii de Sus neoliticul este reprezentat de culturile Starcevo-Criș, Vinča, Sălcuța și Tisza Polgar. Fortificația și așezarea de la Gornea datează din epoca bronzului¹⁹. Locuitorii daco-geți au cunoscut teritoriul Clisurii Dunării dovadă stînd așezările fortificate de la Pescari-Cuă, de la Stenca Liubcovei și cea de la Divici²⁰.

Izvoarele literare antice, mărturiile epigrafice și numismatice, urmele romane prezente pînă astăzi în numeroase locuri, corelate cu rezultatele unor cercetări întreprinse la Gornea, Moldova Veche, Pojejena, atestă semnele înfloririi Daaciei romane. Cercetările arheologice întreprinse în Clisură dovedesc o intensă activitate de fortificare pe malul stîng al Dunării și în prima jumătate a secolului IV. Această activitate s-a concretizat prin ridicarea de noi fortificații la Gornea și Svinuța precum și refacerea castrului roman de la Pojejena²¹. Vechimea și continuitatea vechimii pe aceste teritorii este atestată și de numeroasele tezaure monetare descoperite la Moldova Veche, Pojejena și Pescari. Din punct de vedere etnografic zona este deosebit de interesantă atît prin menținerea unor fapte etnografice de incontestabilă vechime, cit și prin faptul că aici conviețuiesc cu românii, sîrbi și cehi (pemi). Prin urmare se impune o cercetare comparativă și clarificarea elementelor etnice distincte din zonă.

După instaurarea dominației austriece în Banat, prin Pacea de la Passarowitz (1718), apare pentru prima dată amintită populația sîrbească

¹⁸ Gheorghe Dinuța, A. Cerneanu, *Zona etnografică a Clisurii Dunării oglîndită în colecțiile Muzeului Satului din București*, în *Tibiscus. Etnografie*, Timișoara, 1974, p. 42.

¹⁹ M. Gumă, *Cercetări arheologice pe Stenca Liubcovei (jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, IV, 1977, p. 45.

²⁰ *Ibidem*, p. 67.

²¹ vezi nota 1, p. 73.

din zona Dunării de nord. Populația sîrbească avea un rol militar de apărare a graniței de sud și era constituită într-un regiment „iliric”²².

Rețin atenția în Clisura Dunării și localitățile colonizate cu cehi din Boemia (pemi): Sf. Elena colonizată în anul 1823 și Bigăr, Gîrnice, Ravenska și Sumița colonizate în anul 1827. Locuitorii acestor sate și-au păstrat pînă astăzi limba, portul și obiceiurile²³.

Materialele arheologice scoase la lumină pe șantierele de la Gornea sau Pescari atestă civilizația statornică a unor agricultori, crescători de vite și meșteșugari mai ales morari și fierari — care în toată perioada migrațiilor sau constituit fondul etnic de bază, un popor și o civilizație romanică sau romană²⁴.

În urma cercetărilor făcute concluzia la care s-a ajuns este că populația din această zonă se ocupă cu agricultura, viticultura, pomicultura, creșterea vitelor, apicultura și pescuitul. Se cultivă îndeosebi cereale: porumb, secară, ovăz, grîu precum și cartofi. Viticultura joacă un rol preponderent în satele din Clisura Dunării cultivîndu-se îndeosebi soiuri de tîmîioară și struguri de masă. Pomicultura este reprezentată în zonă prin: pruni, meri, peri și smochinul (ficus carica).

Cercetarea noastră se axează în mod deosebit pe zona Sichevîța cu cîtunele: Brestelnic, Camenița, Cîrșie, Cracu Almăj, Crușovița, Curmătura, Frăsinieș, Liborajdea, Luncacevăt, Martinovăt, Ogașu Podului, Streneac, Valea Orăvița, Valea Ravenska, Valea Sichevîța, Zănoșu și Zăsoane.

Toate acestea sînt cîtune cu case risipite spre deosebire de sediul comunei — Sichevîța care este un sat adunat. Aceste cîtune cu case risipite au un număr redus de locuitori dar sînt foarte extinse ca teritoriu ocupînd o foarte mare parte din hotarul comunei, sînt locuite numai de români cu excepția cîtorva: Lucacevăt, Streneac, Martinovăt unde sînt sîrbi și Valea Ravenska unde populația este cehă (pemi)²⁵.

Tipul de așezare cu case risipite este caracterizat numai populației românești pe cînd satul adunat cu sălașe îl întîlnim și la naționalitatea sîrbă. Sălașul este de obicei o casă bicelulară sau tricelulară. Bicelulară (cu două încăperi) cîuină și camera de locuit — soba, iar cea tricelulară care păstrează întrutotul forma celeilalte dar are încă o încăpere care la început a preluat o parte dintre funcțiile de cămară ale cîunii devenind apoi o cameră de locuit pentru ca cealaltă cameră să poată deține roluri ocazionale festive²⁶.

Partea cea mai caracteristică a acestor gospodării o constituie adăposturile pentru animale și construcțiile anexe, ca rezultat al unor activități economice variate: grajdul pentru vite mari, numit „ștal” care se deschide spre „obor” (curte) și în podul căruia se păstrează o parte din fîn, grajdul pentru oi și capre și alături sălașul oilor (un loc îngrădit în care se găsește și un adăpost sub forma unui acoperiș oblic sprijinit pe două furci) aici fiind și strunga pentru muls, două cocine cu oborul

²² vezi nota 1, p. 55.

²³ vezi nota 1, p. 64.

²⁴ vezi nota 1, p. 58.

²⁵ vezi nota 1, p. 73.

²⁶ L. Apolzan, *op. cit.*, p. 287.

lor (pentru porci la îngrășat și pentru reproducție), indicînd rentabilitatea creșterii porcilor dar și tradiția activităților gospodărești legată de pădurea apropiată. Urmează apoi „curelnicul“ (cotetul) pentru „hoară“ (găini, rațe, găște, pui), „șupa“ (un acoperiș pe patru furci 10—30 mp) unde se păstrează uneltele agricole: carul, plugul, grapa, vasele pentru poame (uneltele uzuale: secera, sapa, furca, grebla păstrîndu-se în cuină), depozitele de furaje (fin, paie, tului de porumb, trifoi) așezate pe pătule sau în clăi pe pământ închise în țarc. Cînd furajele sînt așezate în pătul (postament pe patru forci la înălțimea de cca. 1 m) spațiul de sub pătul constituie un adăpost pentru uneltele agricole, sau închis devine depozit pentru produse secundare cerealiere (pleavă), sau adăpost temporar pentru animale. În cîteva cătune am făcut chiar o statistică a sălașelor — colibelor astfel: Liborajdea, 20 colibe, Martinovăț, 5 colibe, Lucacevăț, 5 colibe, Crușovăț, 12 colibe, plus școală, Zăsloane 2 colibe plus moară, Camenița, 5 colibe, Odăi, 4 colibe, Valea Ravenska, 10 colibe, Zănoagu, 3 colibe, Valea Sichevița, 10 colibe²⁷.

Dintre meșteșugurile tradiționale se păstrează fierăritul, existînd cîteva covaci care înfierează căruțe, confecționează cazane, căldări și execută fernerie artistică (porți, garduri și piese de harnașament) precum și cîteva meșteri pricepuți în arta decorării lemnului. Pescuitul se practică pe Dunăre individual sau asociați.

În satele Liubcova, Berzasca fenomenul este același, parte din populația satului, bărbați fiind angajați și la exploatările miniere de la Cozla și Moldova Nouă și la exploatările forestiere din zona Berzasca.

Menționam mai sus că uneltele agricole mici: sapa, grebla, secera se păstrează în cuină întrucît li se atribuie caracteristici cu puteri magice pentru a învinge răul și a proteja recolta de duhurile rele și întemperii²⁸.

În concluzie, evolutiv uneltele nu s-au transformat, ele rămînînd sub aceeași formă (plugul, grapa, sapa), observîndu-se o împuținare a acestora ceea ce duce la fenomenul de împrumut sau de folosire în colectiv a acestora.

Extinzîndu-se exploatările miniere, populația este majoritatea angrenată în această ramură ceea ce face ca agricultura să se practice doar pentru necesitățile gospodăriei, asigurîndu-se necesarul populației din zonă.

Uneltele și metodele legate de munca cîmpului rămîn în atenția noastră ca temă de cercetare pe viitor.

VIOREL POPESCU

²⁷ *Ibidem*, p. 288.

²⁸ Inf. Onuca Maria, 70 ani, Liborajdea, a cărei rugă ni se pare deosebit de grăitoare implorînd ploaia pentru pămîntul care trebuie să rodească: / „Ploaie, Doamne ploaie / Cîmpu' să se-nmoaie / Cîmpu' să rodească / Marva să hrănească /

TOOLS, AND METHODS CONNECTED WITH FIELD WORK IN THE VILLAGES
ON THE ALMAJ VALLEY AS WELL AS IN SOME VILLAGES IN THE DANUBE
„CLISURA“

(Summary)

In this paper we have been concerned with the following villages: Sopotu Nou, Prilipeț, Borlovenii Noi, Borlovenii Vechi, Pâtaș, Lăpușnicu Mare, Lăpușnicel, Prigor, Bozovici, Ravenska on the Almăj Valley and some villages in the Danube Clisura: Radâmna, Pojejena, Măcești, Moldova Veche, Pescari, Sichevița, Gornea, Liubcova, Berzasca.

In the Clisura Zone we have been concerned more with the Sichevița hamlets. In both zones we have studied the working methods in agriculture, the tools used, as well as some habits connected with field work, making a comparative study between the two zones, giving emphasis to the cultivated systems of the field: annual, biennial, triennial (?) systems as well as the ploughland types: with „flower bed in the middle“ and „flower bed on the edges“.

Drawing a conclusion, we may say that these zones will be further on in view of the research workers because they offer a rich study material in the field of ethnography.